

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ РЕГІОНУ ЯК ФАКТОР ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Манн Руслан Володимирович

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економіки та управління
Черкаський державний технологічний університет
ORCID: 0000-0003-3936-2677

Шульга Олександр Олегович

здобувач наукового ступеня доктор філософії з економіки
Черкаський державний технологічний університет
ORCID: 0009-0004-6691-9703

Стаття присвячена ідентифікації факторів розвитку і збереження інтелектуального капіталу регіону для створення фундаменту інтенсивного інноваційного розвитку суб'єктів господарювання України. Доведено, що інтелектуальний капітал відіграє ключову роль у стимулюванні інноваційного розвитку суб'єктів господарювання, забезпечуючи конкурентні переваги та сталий розвиток регіону. Систематизовано загрози для інтелектуального капіталу через війну в Україні: людський чинник та демографічна ситуація, міграція кваліфікованих кадрів, руйнування інфраструктури освіти та науки, психологічні травми населення. Це скорочує можливості для генерування інновацій. Для збереження інтелектуального капіталу регіональна влада має забезпечити: відновлення освітньої інфраструктури, доступну психологічну допомогу, просвітницькі кампанії, співпрацю з бізнесом і науковими установами, підтримку інновацій.

Ключові слова: регіон, інтелектуальний капітал, інноваційний розвиток, суб'єкти господарювання, управління, Україна.

DOI: <https://doi.org/10.32782/bsnau.2024.1.8>

Постановка проблеми у загальному вигляді. Україна через напад РФ вже десять років перебуває в стані військових дій, що суттєво погіршило економічну, соціальну, екологічну та демографічну ситуації в країні. Через обстріли та окупацію Україна щоденно втрачає критичну інфраструктуру, житловий фонд, території, ресурси тощо. Ці втрати є страшними і дуже болючими. Проте не вони виступають найбільшою турботою та бідою України, так як будь-який фізичний об'єкт можна відновити, а за умови наявності достатньої кількості грошових коштів це можна зробити в доволі короткий період часу. Що стосується окупованих територій, то непорушна віра в силу та міцність ЗСУ дає чітку позитивну відповідь на питання стосовно повернення наших територій, потрібен лише час. Натомість непоправними являються втрати життів українців, як військових, так і громадянського населення, та виїзд населення країни за її межі в пошуках безпечного та кращого життя. Загиблих вже на жаль не воскресити і великим питанням постає ймовірність повернення військових мігрантів в Україну в повоєнний період. Отже, можемо констатувати, що війна щоденно забирає в України найцінніше – людські життя, людський та інтелектуальний капітал, втрачаються безцінні знання та потенціал до генерування інновацій, а без цього відродити економіку країни в повоєнний період буде дуже складно. Тому вже сьогодні регіональним можновладцям слід замислитися над питанням збереження та примноження інтелектуального капіталу території задля створення сприятливих умов для інноваційного розвитку

суб'єктів господарювання всіх галузей та регіонів країни. Тому вибір теми дослідження є не випадковим й чітко обґрунтованим для українських реалій сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку інтелектуального капіталу певної території задля отримання нею потужних імпульсів для генерування інноваційних технологій, новітніх управлінських рішень та підходів до розв'язання наявних проблемних аспектів життєдіяльності регіону вже досить тривалий час є присутніми в науковому середовищі України й при цьому і сьогодні не втратили своєї актуальності та своєчасності. Останні дослідження в обраній тематиці можна умовно поділити на дві групи: розгляд питань щодо особливостей активізації сучасного процесу розвитку інтелектуального капіталу на різних рівнях його формування та визначення потенціальної ролі інтелектуального капіталу в ймовірності досягненні економікою країни або окремого регіону більш прогресивних форм розвитку та безпеки.

Так, в межах першої групи досліджень Т. Лепейко визначає роль інтелектуального капіталу у розвитку суб'єктів господарювання [1]. Ж. Максименко та В. Командровська на основі застосування кореляційно-регресійного методу встановлюють ті фактори, активізація яких дозволить стимулювати розвиток інтелектуального капіталу в Україні [2]. О. Гудзь, А. Прядка, О. Степанова та О. Ступак пропонують власний алгоритм ефективного управління інтелектуальним капіталом [3; 4]. О. Макаревич обґрунтовує дієвість та важливість впливу якості

освіти в країні на процеси формування її інтелектуального капіталу [5]. О. Корнієнко [6] доводить, що інтелектуальний капітал являється основою інноваційного розвитку суб'єктів господарювання, тоді як А. Гречко та О. Очеретяна [7] додатково стверджують про наявність впливу позитивних тенденцій формування інтелектуального капіталу на реалізацію підприємством принципів сталого розвитку. Н. Глебова та К. Санжаревська досліджують важливість інтелектуального капіталу у справі формування інтелектуального потенціалу суспільства [8].

У межах другої групи досліджень З. Варналій, Т. Васильців та О. Левицька обґрунтовують важливість забезпечення міграційної безпеки для отримання перспектив розвитку інтелектуального капіталу на мікро-, макро- та мезорівнях [9]. А. Турило наголошує на тому, що інноваційний капітал, разом з людським капіталом, забезпечує економічну безпеку та активізує можливості для швидкої адаптації підприємства при побудові інформаційно-інноваційного типу економіки [10]. Н. Зачосова, В. Кімлик та А. Замогильна акцентують увагу на важливості побудови ефективної кадрової політики, спрямованої на збереження інтелектуального капіталу як базової умови наближення Індустрії 5.0 [11]. С. Козловський та П. Синегуб [12; 13] визначають роль інтелектуального капіталу в досягненні стану економіки знань, а О. Яворська [14] – у формуванні та розвитку цифрової економіки в Україні.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проведений аналіз наукових досліджень, які останнім часом проводяться українськими науковцями щодо різних аспектів формування інтелектуального капіталу, дозволяє зробити висновок про досить широкий спектр наукових інтересів та тих аспектів, які дослідники піднімають у своїх статтях. Разом із тим, залишається невирішеним питання щодо детального ґрунтового окреслення тих факторів, які в поточній для України ситуації дозволять мінімізувати втрату інтелектуального капіталу та створять умови для формування платформи докорінного інноваційного переозброєння суб'єктів господарювання країни в повоєнний період. Саме тому вважаємо за доцільне продовжити дослідження в межах задекларованої в назві статті тематики.

Мета статті. Роботу присвячено ідентифікації факторів розвитку і збереження інтелектуального капіталу регіону задля створення дієвого фундаменту інтенсивного інноваційного розвитку суб'єктів господарювання України в повоєнний період.

Результати дослідження. Рахувати початок орієнтації наукової думки на інтелектуальний капітал й розуміння важливості його збереження та збільшення в розмірах у часі для майбутнього нації можна ще з 2003 р., коли у Віснику Національної академії наук України було опубліковано інформацію за результатами виступів поважних академіків Б. Патона, А. Наумовця та Ю. Пахомова на Інтелектуальному форумі України [1]. Ще тоді, понад двадцять років тому було чітко доведено, що для того, щоб забезпечити стійкі тенденції розвитку інтелектуального капіталу нації, потрібно сконцентрувати зусилля на

державній підтримці всіх його основоположних складових – освіти, науки, соціально-культурної сфери та інноваційної інфраструктури. Нажаль відсутність потрібних політичних рішень, перманентний соціально-економічний кризовий стан та напад сусідньої країни не дозволили реалізувати потенційні можливості та сформувати сприятливе середовище для розвитку українського інтелектуального капіталу та запобігти ризику його втрати [16]. Саме тому, для того, щоб сьогодні якимось чином стабілізувати ситуацію та напрацювати позитивні тенденції розвитку інтелектуального потенціалу українського суспільства на майбутнє, обмежитися виключно стандартними процедурами та підходами нажаль не вдасться. Отже, потрібен новий підхід, який би враховував наявну ситуацію.

Не можна не погодитися з тією тезою, що інтелектуальний капітал регіону відіграє ключову роль у стимулюванні інноваційного розвитку суб'єктів господарювання. Дійсно, враховуючи той факт, що інтелектуальний капітал вміщує в собі сукупність знань, навичок, компетенцій, технологій та інтелектуальної власності, яка створюється і використовується у процесі господарської діяльності, ми можемо чітко стверджувати, що збільшення обсягів цього виду капіталу дозволить підвищити цінність, вартість та конкурентоспроможність підприємства на ринку. Саме тому інтелектуальний капітал є важливим ресурсом, який може забезпечити конкурентні переваги та сприяти сталому економічному зростанню як окремого суб'єкта господарювання, так і регіону в цілому.

Регіон з потужним інтелектуальним капіталом має значний потенціал для генерації нових ідей та знань завдяки наявності висококваліфікованих фахівців, задіяних у різних галузях економіки. Наявність наукових та дослідницьких установ у регіоні сприяє розвитку інновацій, адже саме тут генеруються нові знання та розробляються новітні технології, створюються елементи інтелектуальної власності. Потужні освітні заклади також відіграють важливу роль у генеруванні нових ідей та знань, адже саме тут навчаються та готуються до майбутньої роботи молоді амбітні фахівці.

Для успішного втілення інноваційних проєктів необхідні високо кваліфіковані кадри, які мають знання, навички та досвід роботи з новими технологіями. До того ж, реалізація інноваційних проєктів потребує значних фінансових інвестицій, які можуть бути надані державою та інвесторами. Для розвитку інновацій також важливо створити сприятливе середовище, яке б стимулювало підприємництво, надавала певні гарантії та захист у разі ризикованих інвестицій, забезпечувало ефективну співпрацю між різними групами стейкхолдерів.

Для того, щоб фахівці на рівні регіональної влади мали можливість сформувати детальний план збереження і подальшого розвитку інтелектуального капіталу в межах своєї території, спочатку необхідно чітко визначитися з тими небезпеками та ризиками, які зараз стримують будь-які позитивні тенденції у цьому напрямі. На рис. 1 було здійснено спробу систематизувати найбільш загрозливі та руйнівні фактори, дія яких щоденно скорочує можливості для швидкого інноваційного

розвитку суб'єктів господарювання України сьогодні та в повоєнний період.

В умовах війни, яку зараз переживає Україна, інтелектуальний капітал регіонів країни постійно стикається з численними загрозами різної етимології. До основних небезпек для інтелектуального капіталу можна віднести такі. Найбільшою загрозою для збереження та розвитку інтелектуального капіталу України сьогодні виступає людський чинник та майже критична демографічна ситуація в країні. Через війну багато українців, в тому числі висококваліфіковані фахівці, змушені виїжджати за межі України, шукаючи безпеки та кращих можливостей для реалізації свого людського та інноваційного потенціалів.

Спостерігається міграція кваліфікованих фахівців, науковців, інженерів, викладачів, медичних працівників, IT-фахівців та представників інших професій, потреба в яких в економіці регіонів України вже сьогодні є дуже високою. Це сьогодні призводить до відтоку інтелектуального капіталу з країни та, без масового повернення українських воєнних мігрантів в повоєнний період, очікувано негативно вплине на тенденції соціально-економічного розвитку регіонів країни в майбутньому.

При цьому, враховуючи той факт, що в переважній більшості з країни виїжджають матері з дітьми, є висока ймовірність втратити назавжди певну частку молодого покоління для країни. Причиною цього є те, що діти

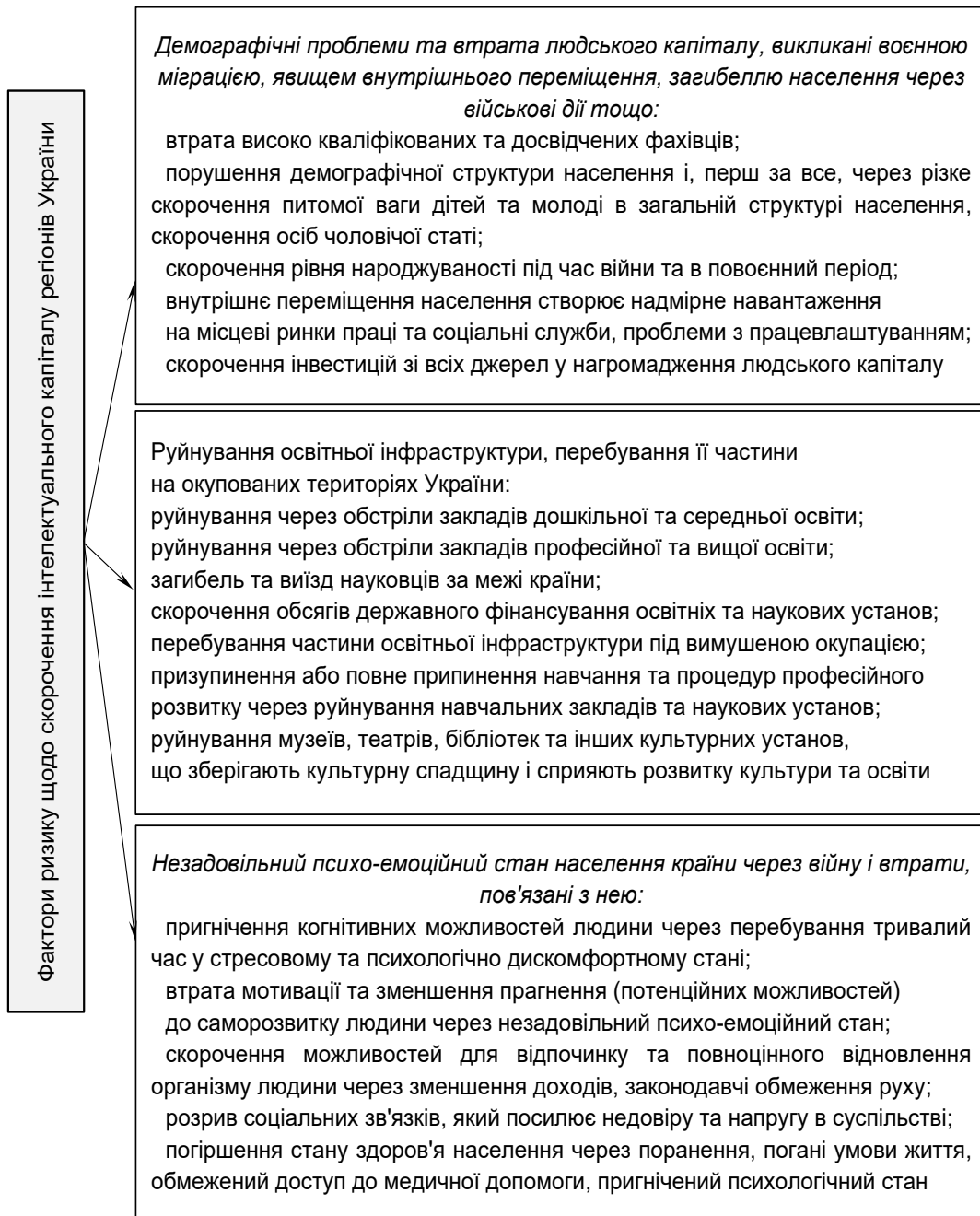

Рисунок 1 – Систематизація факторів ризику щодо скорочення інтелектуального капіталу регіонів України

дуже швидко і доволі легко проходять процес адаптації в новому середовищі, особливо якщо воно є значно комфортнішим для життя і з більшими можливостями для розвитку, асимілюються та через доволі короткий період часу втрачають бажання повертатися на батьківщину. Якщо таке явище набере масового характеру, а чим більше часу буде тривати війна, буде суттєво зростати така ймовірність, це може призвести до загострення демографічних проблем, тенденцій скорочення людського капіталу та посилення кадрового дефіциту у більшості галузей в найближчому майбутньому України.

Останні десять років в Україні паралельно з проблемою еміграції спостерігається явище вимушеного внутрішнього переміщення населення до більш безпечних регіонів країни, що створює надмірне навантаження на місцеві ринки праці та соціальні служби. Збереження найвищої цінності – життя людини, є основоположною задачею влади. Другою ж задачею влади має стати забезпечення населення гідною працею, яка б дозволила особистості повною мірою використати та розвинути власний людський капітал, забезпечити себе і свою родину всім необхідним для повноцінного життя. Враховуючи суттєву галузеву диференціацію регіонів України реалізувати другу задачу за сучасних умов доволі складно, так як для фахівців промислових підприємств зі східних постраждалих територій майже немає роботи за фахом в центральних та західних сільськогосподарських регіонах країни. У результаті таких диспропорцій погіршується ситуація на ринку праці країни, більшість населення потребує сторонньої соціальної допомоги.

Зберегти інтелектуальний капітал регіону без можливості отримати молоддю якісної освіти та проведення науковцями перспективних досліджень майже неможливо. Нажаль багато шкіл та університетів в Україні були зруйновані або пошкоджені внаслідок обстрілів, що робить неможливим або ускладнює процес навчання у них. Тобто в багатьох регіонах країни спостерігається обмеження доступу до освіти та професійного розвитку через зруйновану інфраструктуру та пряму небезпеку воєнних дій. Така ситуація може призвести до зниження рівня освіченості населення та втрати потенціалу для розвитку інтелектуального капіталу. Під руйнівний вогонь потрапляють також науково-дослідні установи, які є важливим джерелом інновацій та нових знань, що може призвести до гальмування наукового та технічного прогресу. У результаті майже по всіх постраждалих регіонах країни відбуваються процеси призупинення або повного припинення навчального процесу та процедур професійного розвитку працівників. Паралельно відбуваються негативні процеси призупинення наукових досліджень та інноваційних проєктів через нестачу фінансування, руйнування необхідної інфраструктури та виїзд науковців за кордон. Спостерігається також і втрата можливостей у регіонів для впровадження інноваційних технологій та розвитку нових напрямів досліджень.

Враховуючи той факт, що генерувати нові інноваційні ідеї і рішення людина може виключно в спокійному й зрівноваженому стані, то стан постійної тривоги,

нервові потрясіння та щоденні стреси, викликані війною, суттєво знижують інтелектуальний капітал і потенціал України. Дійсно, війна є потужним фактором стресу та тривоги, що негативно впливає на психоемоційний стан людей, в тому числі на їхню здатність до навчання та творчості. Втрата близьких людей, руйнування житла та інші трагічні події й наслідки війни можуть призвести до суттєвого скорочення або навіть втрати мотивації та прагнення до саморозвитку в особистості, що також негативно впливає на тенденції розвитку інтелектуального капіталу й, як наслідок, буде спостерігатися зменшення потоку згенерованих інноваційних ідей, стартапів та інноваційних проєктів.

У цьому контексті найбільш жахливим наслідком впливу війни на морально-психологічний стан людини є те, що вона спричиняє серйозні психологічні травми у населення, і, перш за все, у дітей, що може мати довгострокові катастрофічні наслідки для їхньої подальшої здатності до навчання та майбутньої продуктивної професійної діяльності.

Загальна дія всіх перелічених факторів ризику щодо скорочення інтелектуального капіталу регіонів України веде до втрати кваліфікованих кадрів та загального зниження продуктивності праці через фізичні та психологічні втрати. Додатково відбувається процес зниження обсягів інвестування в освіту, професійний розвиток, охорону здоров'я та наукові дослідження. Як наслідок, відбувається погіршення стану здоров'я населення через поранення, погані умови життя, обмежений доступ до медичної допомоги, пригнічений психологічний стан. У результаті страждають всі складові інтелектуального капіталу, тим самим скорочуються потенційні можливості інноваційного переозброєння суб'єктів господарювання у всіх регіонах України.

Змінити ситуацію на краще без втручання з боку владних органів не вдасться, і тому їх участь у стабілізації ситуації має бути вирішальною, рис. 2.

Для ефективного використання інтелектуального капіталу необхідна активна співпраця між урядом, бізнесом, науковими установами та освітніми закладами. Державна підтримка у вигляді фінансування наукових досліджень, податкових пільг для інноваційних підприємств та стимулювання підприємництва являються важливими аспектами розвитку інтелектуального капіталу регіону.

Загалом, регіональні органи влади мають фокусуватися на комплексних заходах, що спрямовані на збереження та розвиток інтелектуального капіталу, який є основою для відновлення та подальшого розвитку регіонів та країни в цілому. Важливо якнайшвидше розпочати ремонт та реконструкцію шкіл та університетів, які постраждали від війни. Задля забезпечення високої якості освітнього процесу, школи та університети потребують комп'ютерної техніки, навчальних матеріалів та інших ресурсів для забезпечення якісного освітнього процесу.

Важливо зробити психологічну допомогу в регіоні доступною для всіх, хто її потребує, в тому числі для дітей, які постраждали від війни. Регіональні органи

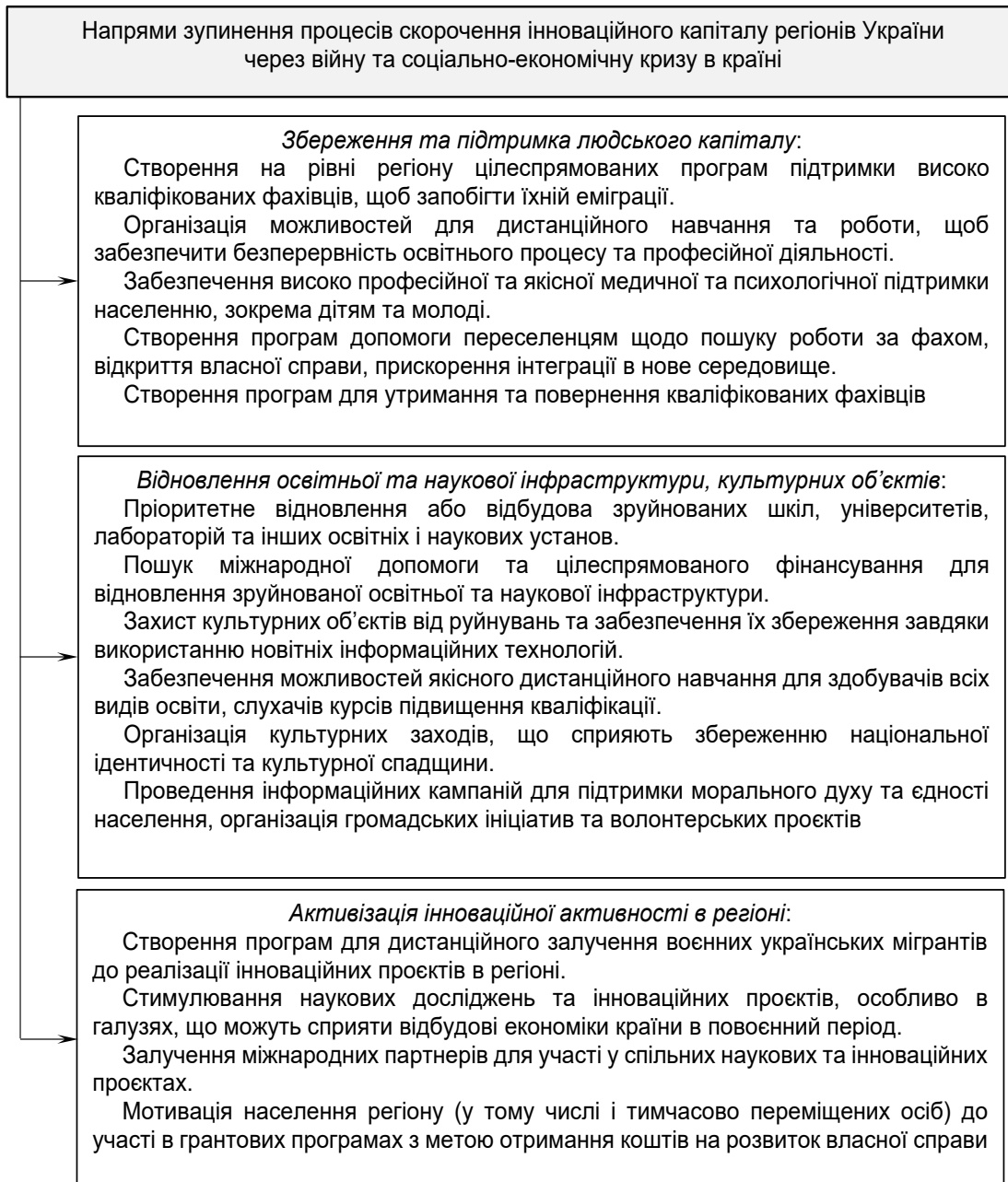

Рисунок 2 – Напрями зупинення процесів скорочення інноваційного капіталу регіонів України через війну та соціально-економічну кризу в країні

влади мають можливість проводити просвітницькі кампанії, спрямовані на підвищення психологічної стійкості населення, зменшення негативних психологічних наслідків війни.

Врахування перелічених аспектів дозволить мінімізувати негативний вплив війни на людський капітал та сприятиме відновленню та розвитку регіонів України. Це є дуже важливим, так як регіони з високим рівнем інтелектуального капіталу можуть створювати сприятливі умови для розвитку інноваційних екосистем, формувати сприятливе середовище для інновацій, яке б стимулювало розвиток нових технологій у різних галузях регіону. Це включає підтримку стартапів, розвиток науково-дослідних центрів, інноваційних кластерів та технопарків, що сприяє генерації нових ідей та технологій.

Високий рівень інтелектуального капіталу також сприяє підвищенню якості життя в регіоні, залученню талановитих фахівців та зниженню рівня безробіття. Успішні інноваційні проєкти можуть створювати нові робочі місця, стимулювати економічний розвиток та забезпечувати стабільне зростання доходів населення.

Таким чином, інтелектуальний капітал регіону є невід'ємною складовою інноваційного розвитку суб'єктів господарювання та має важливе значення для забезпечення конкурентоспроможності та сталого розвитку економіки регіону.

Висновки. Суб'єкти господарювання, які впроваджують інноваційні технології та управлінські рішення, стають більш конкурентоспроможними на ринку, адже вони отримують можливість пропонувати своїм клієнтам

більш якісні та інноваційні продукти і послуги. Впровадження інновацій сприяє зниженню витрат виробництва, що також виступає фактором зростання їх конкурентоспроможності на внутрішньому ринку. До того ж, інноваційні продукти можуть допомогти суб'єктам господарювання вийти на нові сегменти ринку та суттєво розширити свою клієнтську базу. Користь від впровадження інновацій суб'єктами господарювання отримує і економіка регіону в цілому, так як відбувається: створення нових робочих місць або суттєве зростання якості дієвих робочих місць, а отже і покращення ситуації на регіональному ринку праці; збільшення податкових надходжень, які можуть бути використані для фінансування більшого числа соціальних та інфраструктурних проєктів регіону; покращення якості життя населення за рахунок кращої доступності до нових продуктів, послуг та інфраструктури. Отже, вигода від інтелектуального розвитку суб'єктів регіону є очевидною і регіональна влада має

докладати зусиль, щоб реалізувати все перераховане на практиці у більш короткий термін. Одним з інструментів вирішення цієї задачі є забезпечення стабільних тенденцій розвитку інтелектуального капіталу регіону, так як саме він лежить в основі процесів генерування нових ідей та знань, реалізації стартапів та інноваційних проєктів, підвищення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання та розвитку економіки регіону в цілому. Проте саме з цим інструментом Україна сьогодні, через повномасштабну війну та, як наслідок, соціально-економічну кризу, відчуває суттєві проблеми та турботи. В роботі перераховано основні чинники ризику скорочення інтелектуального капіталу регіонів країни через війну та сформульовано ключові напрями стабілізації ситуації. Подальші дослідження доцільно присвятити розробці механізму реалізації ключових напрямів збереження та розвитку інтелектуального капіталу регіонів України під час війни та в повоєнний період.

Список використаної літератури:

1. Лепейко Т.І. Значення інтелектуального капіталу у процесі розвитку сучасних підприємств. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2021. № 1. С. 73–77.
2. Максименко Ж., Командровська В. Кореляційно-регресійний аналіз факторів формування та розвитку інтелектуального капіталу в Україні. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2023. № 4. С. 383–396.
3. Степанова О.В., Ступак О.М. Алгоритм управління інтелектуальним капіталом. *Бізнес Інформ*. 2022. № 3. С. 108–112.
4. Гудзь О.Є., Прядка А.С. Управління інтелектуальним капіталом. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2021. № 2. С. 4–9.
5. Макаревич О.В. Формування інтелектуального капіталу через освітній процес. *Економіка і управління*. 2023. № 1. С. 112–118.
6. Корнієнко О.П. Інвестування інтелектуального капіталу в інноваційний розвиток підприємства. *Інтелект XXI*. 2023. № 1. С. 43–46.
7. Гречко А.В., Очеретяна О.В. Методи оцінки впливу інтелектуального капіталу на сталий розвиток підприємства. *Бізнес-навігатор*. 2022. Вип. 2. С. 76–80.
8. Глебова Н.В., Санжаревська К.В. Визначення місця інтелектуального капіталу у системі ресурсів інноваційного потенціалу. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: Економічні науки*. 2020. № 3(1). С. 47–54.
9. Варналій З.С., Васильців Т.Г., Левицька О.О. Міграційна безпека держави як основа збереження і розвитку інтелектуального капіталу економіки України. *Економіка України*. 2022. № 9. С. 3–20.
10. Турило А.М. Інтелектуальний і людський капітал в умовах інформаційно-інноваційної економіки – ключовий чинник адаптації і економічної безпеки підприємства. *Вісник Криворізького національного університету*. 2021. Вип. 53. С. 157–163.
11. Зачосова Н.В., Кімлик В.М., Замогильна А.В. Кадрова політика збереження інтелектуального капіталу: в очікуванні Індустрії 5.0. *Економіка, управління та адміністрування*. 2023. № 1. С. 36–42.
12. Козловський С.В., Синегуб П.С. Когнитивна оцінка інтелектуального капіталу економічних систем в економіці знань. *Економіка та держава*. 2022. № 8. С. 48–55.
13. Синегуб П.С. Ідентифікація та моделі оцінки інтелектуального капіталу бізнес-спільнот в економіці знань. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. №5. С. 99–105.
14. Яворська О.Г. Інтелектуальний капітал в епоху становлення та розвитку цифрової економіки. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Сер.: Економіка*. 2020. Вип. 1. С. 129–134.
15. Інтелектуальний капітал – найважливіший ресурс нації: виступи Б. Патона, А. Наумовця, Ю. Пахомова на Інтелектуальному форумі України. *Вісник Національної академії наук України*. 2003. № 4. С. 6–10.
16. Zakharova O.V. Ukraine's loss of human capital due to demographic, socio-economic and socio-political crises, 1990-2019. *Revista Galega de Economía*. 2020. v. 29 n. 2, p. 1–14. DOI: <http://dx.doi.org/10.15304/rge.29.2.6872>

References:

1. Lepeiko, T.I. (2021). The importance of intellectual capital in the process of development of modern enterprises [Znachennja intelektual'nogho kapitalu u procesi rozvytku suchasnykh pidpryjemstv]. *Aktualni problemy innovacijnoji ekonomiky*, 1, 73–77.
2. Maksymenko, Zh., Komandrovskaya, V. (2023). Correlation-regression analysis of factors of formation and development of intellectual capital in Ukraine [Koreljacijno-reghresijnyj analiz faktoriv formuvannja ta rozvytku intelektual'nogho kapitalu v Ukrajinі]. *Finansovo-kredytna dijalnistj: problemy teoriji ta praktyky*, 4, 383–396.
3. Stepanova, O.V., Stupak, O.M. (2022). Intellectual capital management algorithm [Alghorytm upravlinnja intelektual'nym kapitalom]. *Biznes Inform*, 3, 108–112.
4. Hudz, O.E., Pryadka, A.S. (2021). Management of intellectual capital [Upravlinnja intelektual'nym kapitalom]. *Ekonomika. Menedzhment. Biznes*, 2, 4–9.

5. Makarevich, O.V. (2023). Formation of intellectual capital through the educational process [Formuvannya intelektual'nogo kapitalu cherez osvityjnyj proces]. *Ekonomika i upravlinnja*, 1, 112–118.
6. Kornienko, O.P. (2023). Investment of intellectual capital in the innovative development of the enterprise [Investuvannya intelektual'nogo kapitalu v innovacijnyj rozvytok pidpryjemstva]. *Intelekt XXI*, 1, 43–46.
7. Grechko, A.V., Ocheretyana, O.V. Methods of assessing the influence of intellectual capital on the sustainable development of an enterprise [Metody ocinky vplyvu intelektual'nogo kapitalu na stalij rozvytok pidpryjemstva]. *Biznes-navighator*, 2, 76–80.
8. Hlebova N.V., Sanzharevska K.V. Determining the place of intellectual capital in the resource system of innovative potential [Vyznachennja miscja intelektual'nogo kapitalu u systemi resursiv innovacijnogho potencialu]. *Mizhnarodnyj naukovyj zhurnal «Internauka». Serija: Ekonomichni nauky*, 3(1), 47–54.
9. Varnaliy, Z.S., Vasylytsiv, T.G., Levitska, O.O. (2022). Migration security of the state as a basis for the preservation and development of the intellectual capital of the economy of Ukraine [Migracijna bezpeka derzhavy jak osnova zberezhenja i rozvytku intelektual'nogo kapitalu ekonomiky Ukrainy]. *Ekonomika Ukrainy*, 9, 3–20.
10. Turylo, A.M. (2021). Intellectual and human capital in the conditions of the information and innovation economy is a key factor in the adaptation and economic security of enterprises [Intelektualnyj i ljuds'kyj kapital v umovakh informacijnno-innovacijnoji ekonomiky – ključovyj chynnyk adaptaciji i ekonomichnoji bezpeky pidpryjemstva]. *Visnyk Kryvorizkoghho nacional'nogho universytetu*, 53, 157–163.
11. Zachosova, N.V., Kimlyk, V.M., Zamohylna, A.V. (2023). Human resource policy of preservation of intellectual capital: in anticipation of Industry 5.0 [Kadrova polityka zberezhenja intelektual'nogo kapitalu: v ochikuvanni Industriji 5.0]. *Ekonomika, upravlinnja ta administruvannja*, 1, 36–42.
12. Kozlovsky, S.V., Synegub, P.S. (2022). Cognitive assessment of the intellectual capital of economic systems in the knowledge economy [Koghnetyvna ocinka intelektual'nogo kapitalu ekonomichnykh system v ekonomici znanij]. *Ekonomika ta derzhava*, 8, 48–55.
13. Sinegub, P.S. (2023). Identification and evaluation models of intellectual capital of business equity in the economy of knowledge [Identyfikacija ta modeli ocinky intelektual'nogo kapitalu biznes-spiljnot v ekonomici znanij]. *Investyciji: praktyka ta dosvid*, 5, 99–105.
14. Yavorska, O.G. (2020). Intellectual capital in the era of formation and development of the digital economy [Intelektualnyj kapital v epokhu stanovlennja ta rozvytku cyfrovoji ekonomiky]. *Naukovyj visnyk Mukachivskoghho derzhavnogho universytetu. Ser.: Ekonomika*, 1, 129–134.
15. Intellectual capital is the most important resource of the nation: speeches of B. Paton, A. Naumovets, Yu. Pakhomov at the Intellectual Forum of Ukraine (2003) [Intelektualnyj kapital – najvazhlyvishyj resurs naciji: vystupy B. Patona, A. Naumovcja, Ju. Pakhomova na Intelektualnomu forumi Ukrainy]. *Visnyk Nacionalnoji akademiji nauk Ukrainy*, 4, 6–10.
16. Zakharova, O.V. (2020). Ukraine's loss of human capital due to demographic, socio-economic and socio-political crises, 1990-2019. *Revista Galega de Economia*, 29 (2), 1–14.

Ruslan Mann, Doctor of Economics, Full Professor, Head of the Department of Economics and Management, Cherkasy State Technological University

Oleksandr Shulha, Postgraduate Student, Cherkasy State Technological University

INTELLECTUAL CAPITAL OF THE REGION AS A FACTOR OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF BUSINESS ENTITIES

The article focuses on identifying factors for the development and preservation of a region's intellectual capital in order to create an effective foundation for the intensive innovative development of business entities in Ukraine during the post-war period. The authors emphasize that intellectual capital plays a crucial role in stimulating the innovative development of business entities, providing competitive advantages and sustainable economic growth for the region. However, the full-scale war in Ukraine poses numerous threats to intellectual capital: the human factor and critical demographic situation, migration of qualified personnel, destruction of educational and scientific infrastructure, and psychological trauma among the population. These factors lead to the loss of knowledge, skills, and competencies necessary for generating innovations. To preserve the region's intellectual capital, regional authorities must implement a comprehensive set of measures: repairing educational institutions, providing accessible psychological assistance, conducting educational campaigns, collaborating with businesses and scientific institutions, and providing state support for innovation. The study systematizes the main risk factors for the reduction of intellectual capital in Ukraine's regions due to the war and the socio-economic crisis. These include human losses, emigration of qualified specialists, displacement of the population, destruction of educational and research infrastructure, and psychological impact on individuals. The authors argue that maintaining and developing intellectual capital is crucial for creating favorable conditions for innovative ecosystems, stimulating new technologies, attracting talented professionals, reducing unemployment, and ensuring sustainable economic development in the region. Regional authorities are urged to focus on restoring and reconstructing schools and universities, making psychological assistance accessible, conducting awareness campaigns to enhance psychological resilience, fostering cooperation between government, businesses, and research institutions, and providing financial support for innovation and entrepreneurship. The study concludes that intellectual capital is an indispensable component for the innovative development of business entities and is essential for ensuring the competitiveness and sustainable growth of the regional economy. Further research is recommended to develop mechanisms for implementing key directions for preserving and developing the intellectual capital of Ukraine's regions during and after the war.

Key words: region, intellectual capital, innovative development, business entities, management, Ukraine.

Дата надходження до редакції: 10.01.2024 р